

Nr 241

Av herr Ewerlöf m. fl., om åtgärder för begränsande av statsverksamheten m. m.

Regeringens preliminära budgetkalkyl för det verksamhetsår, som börjar den 1 juli 1955, slutar i en stegring i statens löpande utgifter av storleksordningen femhundra miljoner kronor. Visserligen kan det hävdas att den planerade utgiftsökningen till ej obetydlig del förklaras av starkt uppräknade anslag för avskrivningsändamål och att anslagsposter av detta slag ej är att betrakta som utgifter i egentlig bemärkelse. De påverkar i första hand statens förmögenhetsställning. Att observera i detta sammanhang är emellertid att de ökade avskrivningsanslagen väsentligen har samband med vidgad statlig verksamhet. Endast i mindre mån är de uttryck för en föresats att mera strikt än hittills tillämpa gällande avskrivningsnormer. Därtill kommer, att en markant förskjutning uppåt måste konstateras även i de utgifter utanför den egentliga budgeten, som statliga myndigheter svarar för, samt att statsverkspropositionens kalkyl icke brukar registrera hela den stegring mellan två budgetår, som i själva verket regelmässigt uppstår.

Stramhet säges ha varit den ledande principen för regeringens statsfinansiella planering. Budgeten uppges ingå som ett led i en restriktiv politik. Den förutsedda utgiftsökningen för statsverkets del motsvarar omkring en femtedel av vad medborgarna erlägger i statlig skatt på sin inkomst. Denna utgiftsökning förutsätter oförändrad prisnivå och oförändrade löner till de i statlig tjänst anställda.

Från de utgångspunkter högerpartiet företräder måste det statliga utgiftsläget betecknas som för högt. Tendensen till årligen återkommande nivåförskjutningar måste anses omöjlig att godtaga. Problemet om statsutgifternas faktiska och relativa höjd framstår som det centrala — både ur konjunkturpolitisk synpunkt och med hänsyn till friare samhällstyp för vilken partiet arbetar.

Dessa omdömen bygger visserligen på en politisk värdering. Ser man de statliga utgifternas utveckling ur den synpunkt, som de av alla omfattade önskningsarna att sänka beskattningen aktualiserar, framträder emellertid ett avgjort objektivt samband. I och för sig är det självfallet att statens anspråk på medborgarna endast kan begränsas, om statens medelsanvändning begränsas. Vad staten förbehåller sig att få disponera är emellertid icke en fix summa utan en given andel av medborgarnas in-

komster. Stiger dessa ökar enligt detta system också statens inkomster. De stiger snabbare än medborgarnas, eftersom statens andel blir större ju högre inkomsten är. Man talar om en automatisk inkomststegring för statsverket. Att bara utan vidare utgå från en skyldighet för medborgarna att inleverera en tilltagande del av sina inkomstförbättringar är att i princip ge de offentliga utgiftsbehoven prioritet framför dem människorna kan ha inom området för sitt personliga förfogande. En skattesänkning, som syftar till något mer än att korrigera uttaget i kronor räknat, måste därför ha målsättningen att i praktiken skära ned den tvångsdisponerade sektorn av de personliga inkomsterna och vidga den som står till omedelbart förfogande för inkomsttagaren.

Under den förutsättningen blir utrymmet för bestående skattelättnader en fråga om krympning av de statliga utgifterna. För möjligheten att engagera de många medborgarna i en konjunkturpolitik, som kan ge grunden för ett lugnt framåtskridande, är samma konkreta frågeställning avgörande.

En beskärning av statsutgifterna kan — schematiskt upplagt — nås efter tre huvudlinjer. Den statliga verksamhetens sammanlagda omfattning kan begränsas. Kostnadsproblemet kan pressas fram i medvetandet. Rationaliseringsarbetet i mera direkt bemärkelse kan främjas och drivas hårdare. Den faktiska höjden de svenska statsutgifterna nått och de uppenbara riskerna för ytterligare tillspetsning i läget gör det säkerligen ofrånkomligt att verka efter alla de tre linjerna. Endast då förefaller säkra men betydande och något så när omedelbara resultat möjliga. Det är uppenbart att besparingsarbetet ej heller kan stanna framför det som med en mångtydig och förhållandevis kontursvag term kallas automatiska utgiftsökningar.

Ett resultatgivande besparingsarbete måste planeras. Det måste ha bakgrund i ett klart ståndpunktstagande av den institution, som i sista hand har ansvaret för anspråken på medborgarna, den svenska riksdagen. På den ankommer det att ge målsättningen och de allmänna riktlinjerna. Det är sedan regeringens och förvaltningens sak att fullfölja dess intentioner.

Återhållsamhet med utgifter är icke minst ett psykologiskt problem, en fråga om mentalitet. Kan själva andan i vår mångförgrenade förvaltning göras positivt sparsamhetsinställd också i den bemärkelsen att den egna insatsens omfattning ständigt ställs under diskussion, kan den i alla kategorier medborgare spridda föreställningen om "statsbidragets" nödvändighet och högre dignitet fås att försvinna, ligger betydande vinningar inom räckhåll. Medvetandet att alla statsutgifter måste betalas och att mycket få kommer undan sin del av betalningsansvaret måste finnas i botten. Folkrepresentationen bör för sin del kunna verksamt bidra till en all-

män anda av återhållsamhet. Dess deklarationer betyder kanske mindre, de faktiska åtgärder den bestämmer sig för mer.

Statens utgifter är inte till sin natur ensartade. Försvarsutgifternas höjd beror väsentligen på omständigheter utanför vår kontroll. Försvarsfrågan ligger vidare i sin helhet under utredning. De medel för folkpensioner, som vi har att räkna med, går ut från ett åtagande, som nu produktivt verksamma generationer iklätt sig i förhållande till dem som lagt grunden för vårt välstånd. Barnbidragen innebär egentligen en metod att fördela skattebördorna; även om själva metoden kan diskuteras är praktiskt taget alla överens om den grundläggande principen. Det finns alltså anledning att även i besparingssammanhang skilja ut dessa utgifter, varvid förutsättningen dock måste vara att alla tänkbara utgiftsminskningar, som låter sig förenas med utgiftens godtagna syfte, verkligen blir genomförda även här.

På samtliga andra områden borde vederbörande myndigheter anmanas att i samverkan med sina departement — som alternativ till sina ordinarie äskanden — förbereda förslag om en begränsning i sin verksamhet, som skulle göra en sänkning av dessa möjlig med en procentsats som fastställts för varje huvudgren av statsverksamheten. Arbetet borde inriktas så att de egentliga löpande statsutgifterna på detta område under förutsättning av oförändrat löne- och prisläge kunde nedräknas. Den egentliga uppgiften för de olika förvaltningarna skulle vara att konkret visa vilka fördelar respektive nackdelar för allmänheten en sådan begränsning skulle medföra.

En auktoritativ instans måste efter mera allmänna bedömningar av möjligheterna till begränsningar av verksamheten inom de olika huvudgrenarna av statsverksamheten fastställa riktlinjerna för var och en samt delta i prövningen av de konkreta besparingsförslag, som i anslutning till dessa färdigställs av förvaltningarna. Att detta bör ske under ledning av en företrädare för finansdepartementet förefaller uppenbart. Riksdagen borde emellertid direkt kopplas in i arbetet. Lämpligen kunde detta ske därigenom att en särskild deputation tillskapades för uppgiften. Som ordförande för denna kunde finansdepartementets representant fungera. Till medlemmar i deputationen borde kallas riksdagsledamöter främst ur de budgetbehandlande utskotten och då i synnerhet från statsutskottet och dess olika avdelningar. Angeläget borde vara att olika meningsriktningar bleve på ett ansvarigt sätt företrädda.

En planering av begränsningsverksamheten i huvudsaklig överensstämmelse med dessa linjer skulle engagera såväl riksdagen som förvaltningen i uppgiften. Det finns skäl att utgå från att just därför verklig effekt skulle kunna nås.

Kostnadsproblemet måste få särskild aktualitet inför nödvändigheten att begränsa verksamheten. Därutöver måste det emellertid markeras på särskilda områden där dess vikt är särskilt påfallande. Som exempel på sådana kan anföras bostadsbyggandet, vars kostnadsnivå även har statsfinansiella konsekvenser, vägbyggande och vägunderhåll, uppförande och underhåll av byggnader för offentligt bruk, järnvägsdriften och en rad ändamål till vilka statsbidrag i olika former utgår. Det är ofrånkomligt att anslagsbeviljningen i dessa och andra fall gestaltas så, att kostnadsfrågan understrykes samt att särskilda undersökningar och särskilda åtgärder i kostnadsnedpressande syfte främjas. Genom uppmjukning av stela bestämmelser och genom åtgärder som stimulerar till egna initiativ bör effektiviteten i förvaltningarnas arbete befordras.

Det fortlöpande rationaliseringsarbetet måste organisatoriskt stärkas genom vidgade möjligheter för decentralisering, genom medvetna åtgärder i syfte att nedbringa den behövliga kontrollen i dess olika led till ett minimum och genom vidgade möjligheter till ett självständigt bedömande ute i förvaltningens förgreningar. Det bör undersökas huruvida icke större effekt av de centrala rationaliseringsorganens verksamhet kan nås genom en sammanslagning med vidgade möjligheter till central rådgivning. Statsförvaltningens olika grenar bör beredas ökade möjligheter att anlita utomstående rationaliseringsexpertis.

Ökade utgifter för offentlig anläggningsverksamhet innebär i den mån de överstiger ökningstakten för anläggningsverksamheten över huvud taget en förskjutning mellan allmän och enskild verksamhet, som på någon sikt måste påverka det omedelbart produktiva underlaget i samhället. En tendens till sådan förskjutning har kunnat iakttagas under efterkrigstiden.

Stigande statliga investeringsutgifter drar emellertid ofta också med sig stigande löpande utgifter. Dels ökar avskrivningsbehoven, dels kräver nya anläggningar ej sällan nya personalutgifter och servicekostnader. Mellan driftbudget och kapitalbudget föreligger ett ömsesidigt beroende i stegrande riktning.

De praktiska möjligheterna att med omedelbar verkan begränsa den offentliga anläggningsverksamheten är tydligen ej stora. Även på detta fält måste de nödvändiga åtgärderna omsorgsfullt förberedas och planläggas. Om tillvägagångssättet härför har viss enighet rått. På grundval av uppgifter från kommuner och förvaltningar måste en överarbetning av investeringsplanerna ske inom de olika departementen. Inom finansdepartementet sammanställs de överarbetade planerna. Därmed har underlaget för de politiska bedömningarna åstadkommit. På grund av de konsekvenser investeringsbegränsningar måste få för den stora allmänheten kan det anses lämpligt att en undersökning kommer till stånd om i vilken ut-

sträckning demokratisk enighet kan nås om dessa. Denna undersökning borde lämpligen kunna anförtros den i tidigare sammanhang föreslagna budgetdeputationen.

Vi åberopar det anförda och hemställer,

att riksdagen måtte

a) uttala att planmässiga åtgärder i syfte att begränsa statsverksamheten och dämpa riskerna för nya utgiftsstegringar enligt dess mening är ofrånkomliga samt att målsättningen därvid bör vara en sänkning av de sammanlagda löpande utgifterna utanför försvarets, folkpensionernas och barnbidragens område;

b) anhålla att Kungl. Maj:t tillkallar en deputation ur riksdagen med uppgift *dels* att bistå vid fastställandet av schematiska besparingsnormer, avsedda att bilda underlag för begränsnings- och besparingsarbetet inom statsverksamhetens olika grenar, samt *dels* att delta i prövningen av framkomna förslag, som kan medföra besparingar på både drift- och kapitalbudget.

Stockholm den 26 januari 1955

K. G. Ewerlöf

Ebon Andersson

Carl Eskilsson

Gustaf Velander

Ernst Wehtje

Nr 242

Av herr **Persson, Karl, m. fl.**, om utsträckning av pensioneringsperioderna I och III för statstjänstemän.

(Lika lydande med motion nr 425 i Andra kammaren)

Stockholm den 26 januari 1955

Karl Persson

Theodor Johansson

Fritiof Karlsson

Alvar Andersson
